

En als nu dr de B. eens op dat woord „AANBIEDEN“ gplet had (en dat mag men toch na 5 jaar preekstoel-bescherming van hem verwachten, want het begrip is essentieel bij Calvijn) dan zou hij zijn tragische vergissing hebben „geradeerd“ (besnoeid, gladgestreken, gladgeschoren). Misschien wel „ausradiert“.

We hebben nog meer.

K. S.

•• Aha-Erlebnis

Verleden week zagen we Berkouwer, in een hoofdartikel nog wel, aftrekken op Greijdanus. Daarna kreeg ondergeteekende een heurt. Berkouwer schrijft: „Schilder spreekt in genoemde rede“ (bedoeld is die over de vraag, of de term „algemeene genade“ wetenschappelijk verantwoord is) „over Kuyper, die eens schreef, dat indien God eens niet behagen gehad had terwille van Christus, de gedreigde straffen onmiddellijk over Adam gekomen zouden zijn“.

Nu geeft Berkouwer geen vindplaats hier van citaten. Dat is lastig. Want als ik, blz. 58, spreek over „Kuyper's lyriek“ in dit verband, dan denk ik niet aan wat in DIT zinnetje over Adam door Kuyper volgens Berkouwer gezegd is. Tegen dit zinnetje, als 't op zichzelf stond, is niets in te brengen. Indien God Adam ter helle had doen varen, dan wäre Adam ter helle gevangen; dat lijkt me nog al eenvoudige kost. Net zoo eenvoudig als: a = a; daad = daad; uit = uit.

Maar Berkouwer springt hier te slordig om met zijn hoofdartikel-thema's. Ik had het niet over Adam, doch over ADAMIETEN. Herhaaldelijk. Duidelijk. Van het begin af aan. Ik redeneerde zóó: Als Adam ter helle gevangen was, dadelijk na de eerste zonde, dan waren er geen ADAMIETEN geweest; in de hel verwekt men toch geen kinderen? Dan waren dus noch Kain, noch Judas, noch Plato, noch Cicero, noch Hitler, noch Stalin, noch Berkouwer, noch ik er geweest, althans niet qua Adamieten. En nu is dit mijn bezwaar tegen „Kuyper's lyriek“, dat hij meermalen net zóó redeneert, alsof er „zonder“ die daad Gods (van NIET de VOLLE straf op Adam direct doen neerkomen) toch nog Adamieten zouden zijn geboren. Hij schrijft b.v. (G.G. II, 22):

„De vrijmacht Gods is alzoo in de gemeene gratie onmiskenbaar. Als de een door deze gemeene gratie gedragen een verschijning als die van Plato of Cicero mag (!) wezen, terwijl de ander als een Kain of Judas uitkomt, is dit te verklaren alleen uit Gods bestel. Hij, onze God, is het, die vrijmachtig wel op allen zijn gemeene gratie doet werken (zonder die gemeene gratie toch zou een zondaar terstond verdoemd worden), maar die ook.....“ enzovoort.

Daar hebt ge het; „een“ zondaar (en blijkbaar is hier gedacht niet aan Adam, doch aan een der miljoenen Ada-

mieten) zou terstond verdoemd worden..... Ik zeg: neen. Hij zou in het onderstelde geval niet eens geboren zijn. Het gestelde geval is puur fictief. Als Adam dadelijk ten volle verdoemd was, dan wäre „een“ (willekeurige) zondaar nooit geboren. Dan wäre er nooit iemand langs den normalen weg geboren. De hel wäre dan met de twee ongeborenen menschen (Adam en Mannin) bevolkt geweest, en althans zonder Adamieten gebleven. Adams kinderen-krijgen wäre dan afgesneden geweest na den val. En van kinderen vóór den val lezen we niets.

Conclusie: Berkouwer slaat in de lucht.

Tweede conclusie: hij leert zijn opponent maar zóó-zóó. Hij vertelt zijn lezers (nadat hij dan hun gezegd heeft dat Schilder Kuyper bestreed, op dit punt waarop hij het nu net precies niet deed):

„Het is merkwaardig om te zien, hoe Schilder hierop reageert. Hij zegt: „de auteur vervalt hier in het gevaarlijke spreken over God in den modus irrealis“. Hij is van meening, dat zulk spreken zich in het fabuleuze verliest en spreekt zelfs van een „ongeluk“. [Noot voor de lezers: „modus irrealis“ is een redeneering als deze: ALS Duitschland den oorlog gewonnen hAD, dan ZOÜ men Mussert vandaag net als Soekarno te dineeren vragen.]

Maar wij vragen Berkouwer: hoe leest u de menschen die u bestrijdt? Berkouwer spreekt blijkbaar over mijn rede blz. 58. Zonder eenigen twijfel. Welnu, daar ben ik bezig niet met Kuyper in Den Haag, doch met Placius in Saumur. Mijn pijlen vallen niet op nieuw-nederland-schen, doch op oud-franschen bodem. Heeft Berkouwer al dat door mij overgeschreven latijn van Saumur zomaar in Kuyper's populaire Heraut binnengesmokkeld — in gedachten? Kom, kom, polemiseren moet toch serieuze wezen? Maar dit is spel. „Afgezien van“ — nonens tegen Greijdanus. Placius-Kuyper-dooreenhaspeling tegen Schilder. En dat in het blad der twee heeren, die iedereen uithangen, die niet belooft, niets te leeren, dat niet heelemaal klopt met de zestien punten (ook over de gemeene gratie)!

Toen ik, verwonderd, mijn speech nog eens opsloeg, en ontdekte, dat Berkouwer, toen hij mijn Placius-filmpje in zijn ontwikkel-bad wierp, zóó maar Abraham Kuyper's kop zag voor den dag komen, toen zei ik onwillekeurig: Aha, zit de zaak zóó? Het was een „Aha-Erlebnis“, om zoo te zeggen. Toevallig zag ik dat woord staan vier regels boven de door Berkouwer uit mijn rede overgeschreven passage (vgl. blz. 45, 46).

„De auteur“, zei Schilder, — da's Kuyper, roept Berkouwer.

„De auteur“, repeteert Schilder, da's Placius, riep Schilder.

Kom, Berkouwer, zeg nu ook eens „Aha“ — En doe wat kalmer, als ge in de buurt van Greijdanus komt. Maar, omdat ook de schijn van vliegenvangen te vermijden is, we hebben nog meer.

K. S.

POLITIEK EN SOCIAAL LEVEN

den druk van het jaar 1902) blz. 246 v., lezen we, dat de naam „antirevolutionair“ voor de partij een gevaar zou worden.

„zoo hij eenigzins als tegenstelling werd beschouwd van de „beslist gereformeerde“ richting, door dr Kuyper in 1873 onder uitdrukkelijke instemming van Groen van Prinsterer ook voor de toekomst aanbevolen; als het antirevolutionaire etiket moest dienen voor eens partij, waarin wel ook het Calvinistische element werd toegelaten, doch onder beding van zijn eigenaardig karakter zooveel mogelijk schuil te houden, en althans niet den eisch te stellen, dat het Calvinistische spoor maatgevend voor het geheel zoude zijn“.

Even verder (blz. 247):

„Aan dr Kuyper kan waarlijk niet verweten worden, dat deze, na Groen van Prinsterer's dood, den toegang tot de antirevolutionaire partij meer dan noodig was heeft bemoeielijkt“.

Men gevoelt hier de lichte critiek. Ook in het volgende (blz. 247):

„Lang is, door tusschen droite en gauche (rechter- en linkervleugel B. J.) te onderscheiden, een samengaan in breede schaar beproefd, waarbij de vraag zich wel eens opdrong, of niet aan de onmisbare overeenstemming groter elasticiteit gegeven werd dan wezenlijk krachtstoot toeliet, en zich niet in de partij iets herhaalde van wat in 1866 was gezien, zoodat werd onderdrukt wat de leiding moest hebben, en den toon aangegeven door wat veeleer had te volgen“.

Een bladzijde verder hooren we Fabius weer zeggen:

„Groen van Prinsterer heeft beaamd, dat de antirevolutionaire partij alleen als „beslist Gereformeerde“ eene toekomst heeft“.

Dit houdt echter niet in, dat alle aanhangers van de synodale organisatie a priori buitengesloten moeten worden:

„Zeker wäre ook verkeerd, het persoonlijk zich niet voegen onder de synodale organisatie te eischen op straffe van buiten de antirevolutionaire partij te worden gezet. Toch zie men aan den anderen kant toe niet zoover te gaan, dat de vrijmoedigheid ontbreken zou, om even onbewimpeld als Groen van Prinsterer zich uit te laten over deze organisatie; vrucht der revolutionaire staatkunde; bron van zoo menigvuldigen jammer. Ook op politiek terrein; niet het minst in deze dagen, nu vele belijders van den Christus bij verkiezingen die organisatie, waarvan volgens Mackay de bedoeling was de Gereformeerde Kerk te doen verdwijnen, zelfs als het hoogste stelden; daarom voor het vrijzinnig beginsel kiezen, indien de antirevolutionaire kandidaat zich niet buigt onder die..... onnederlandsche, onprotestantsche organisatie; en zoo in menig district door de partij, die volgens Groen alleen als „beslist Gereformeerde“ op wasdom, invloed, zegen hopen mag, bij voorkeur naar

een kandidaat gevraagd wordt, die zich houdt aan de organisatie, ontworpen om de Gereformeerde Kerk te doen verdwijnen.

De antirevolutionaire partij wierd zoo eens belemmering voor de doorwerking van het Gereformeerde beginsel op kerkelijk terrein; zou daardoor het gevaar doen ontstaan, dat bij dezen of genen kerkelijk plichtsbeseef door politieke kansberekening werd veretikt; en de macht versterken van het conservatisme, dat onder verleidelijken, zelfs kerkelijken schijn, toch immer wegbereider blijft voor de uitersten van radicalisme en socialisme“.

„Daarom is het noodig dat, ik bedoel waarlijk niet, worde afgestooten een ieder, wiens oog voor het karakter van dit genootschap..... nog gesloten is, — maar wel voortdurend de aard en openbaring van dit genootschap in het licht van Gods Woord worde gesteld, om zoo de nevelen weg te vagen, waardoor onder Christenen nog veler blik verduisterd wordt“ (blz. 248 v.).

Me dunkt, Fabius geeft hier behartigenswaardige critiek en behartigenswaardige richtlijnen, ook voor onze dagen. Deze dingen zijn onder ons weinig of niet bekend. Het is merkwaardig, dat, wanneer in den hedendaagschen strijd soortgelijke geluiden worden vernomen, wanneer tegenwoordig op het — niet organisatorisch maar wel — principieel verband van kerk en partij nadruk wordt gelegd, dit beschouwd wordt als een aantasting van het immers steeds interkerkelijk karakter der antirevolutionaire partij. Zoo onlangs nog zelfs door een man als prof. Zuidema, voortreffelijk beantwoord en bestreden intusschen door de redactie van het gereformeerde gezinsblad. (Deze redactie is geen familie van ondergeteekende).

Fabius heeft het koerssen der antirevolutionaire partij in de richting van het systematiseren der „interkerkelijkheid“ onderkend en veroordeeld.

Wat hij geschreven heeft zij ons tot leering.

Apeldoorn.

B. JONGELING.

GRONINGER Brieven

Amice frater.

Groen van Prinsterer heeft een moeilijk leven gehad en hij heeft veel geleden. Men versta dit goed.

Want velen hebben hem benijd, om de rijke gaven, die hij van zijn God ontving. Hij was met veel aardse goederen gezegend. Een millionaire. Woonde in Den Haag in een prachtig huis, had voorts kostelijke buitenplaatsen. Een minister, dien hij goed onder handen had genomen, want hij was heusich niet gemakkelijk, zelde dan ook eens: ja, U hebt makkelijk praten. Vanavond zit U weer onder het lieflijk lommer op uw buiten. En ik moet maar werken.

Groen was onafhankelijk. Wij zouden kunnen zeggen: welke beslissing hij ook nam, geen mensch maakte hem iets. Hij behoorde tot de hoogste kringen, had een aangenamen vriendenkring rondom hem.

Maar ook wat de geestelijke gaven betreft was hem veel geschonken. Een man van geniale aanleg, buitengemeen scherp verstand, in spreken en schrijven gesierd met een buitengewone begaafdheid. Hoewel hij niet tot de sterken behoorde, had hij toch over het geheel een goede gezondheid. Wat wil een mensch meer?

Daar was maar één zware verzoeking voor hem, n.l. zijn rijkdom en onafhankelijkheid. Het had hem kunnen gaan als dien rijken jongeling. Maar zie, deze verzoeking mocht hij door Gods genade schitterend overwinnen. Want wat heeft die man hard gewerkt!

Alleen reeds een geschiedenis des vaderlands te kunnen schrijven, zoo als hij dat vermocht, vroeg jaren van zeer ingespannen studie. De arbeid, aan de „Archives“ van het huis van Oranje gewijd, evenzeer. En dan die vele werken en brochures in een harden strijd tegen vrienden en vijanden. En dan dat groote werk: Ongeloof en revolutie. En heel die uitgebreide briefwisseling. Ten slotte de redactie van een dagblad. Dat is slavernij, verzuchtte Groen en dat is zoo. Als er één ding is, dat een mensch nimmer rust geeft, dan is het dit.

Nog weer — hij behoefde al dat werk niet voor zijn levensonderhoud.

Hij bekostigde het alles grootendeels zelf, en moelde vroeg dit niet. Wat hem bewoog, was de gehoorzaamheid aan zijn Koning en Heere, de dienst des Heeren Jezus Christus. Hij was de gewillige en gehoorzame slaaf van zijn Heiland.

Welk een rijk en schoon leven. Ook in de blijdschap der milddadigheid. Men moet er Bosboom Toussaint maar eens over lezen in het voorwoord voor haar „Delftschen Wonderdokter“. Toen zij dokter Boot beschreef, stond haar Groen voor oogen.

Zij had dit boek hem en zijn vrouw willen wijden, maar liet dit na, omdat Groen partijman was. Zij wilde niet antirevolutionair zijn. Zij kon niet loskomen van de dwaling, die ook Bilderdijk en zijn grooten leerling Da Costa in den weg stond. En zij begreep Groen niet, als die zelde: onpartijdig kan ik zijn, omdat ik partij gekozen heb.

En toch was er in het leven van Groen veel lijden, wijl veel bittere teleurstelling.

Niet de vijanden van den Heere Jezus Christus be-

Uit den schat van het verleden

II.

In het reeds enkele malen genoemde Beginzelen en eischen, zegt Fabius op bladzijde 22:

„Voor de antirevolutionaire partij was er zeker reden geweest te overwegen, wat na de gebeurtenissen van 1886 en volgende jaren het standpunt der antirevolutionaire partij moest wezen met betrekking tot de verhouding tusschen den Staat en de Gereformeerde Kerken“.

Fabius komt tot deze uitspraak nadat hij betoogd heeft dat, al is de antirevolutionaire partij geen kerkelijke partij, zij toch het kerkelijke, gereformeerde spoor heeft te volgen. Daarin moet zij niet verhinderd worden door het feit dat zich in haar gelederen bevinden zulken, die zich vrijgemaakt hebben van het synodale juk van 1816 en zulken die den hals onder dat juk nog buigen. M.a.w., de „interkerkelijkheid“ mag geen systeem worden, waardoor de vrije ontplooiing van de antirevolutionaire banier wordt belemmerd. Fabius stelt niet den eisch, dat alleen zij, die zich in 1886 en volgende jaren hebben vrijgemaakt lid zullen kunnen zijn van de partij. Maar hij verfoeit uit den grond van zijn hart het zwijgen-in-de-partij over de kerkelijke kwestie van die dagen ter wille van de Hervormden, tot behoud van het ledenaantal. Hoor hem bij de viering van het vijftigjarig bestaan der Vrije Universiteit zijn verzuiching slaken:

„Met angstvalligheid moeten kerkelijke gevoeligheden worden ontzien.....“

Men voelt zich naar alle zijden beklemd. Het niet ontzien van die gevoeligheden kon kiezers kosten, zelfs — o ramp! — eenen Kamerzetel. Ofschoon Groen toch vraagt heeft:

„Weet ge dan niet dat getalsterkte somtijds in omgekeerde verhouding tot wezenlijke kracht ligt? dat, door het vertrek van hen op wier trouw of onversaagdheid geen rekening kan worden gemaakt, zich de Gedeonsbende vormt?“ (Ned. Ged. 2de serie I 65).

Gelijk hij voor het drietal: Kuyper, Keuchenius, van Otterloo, volgaarne de grootere kamergroep prijs gaf, en in den eersten tijd na 1848 in de Staten-Generaal getoond heeft, hoe belangrijke kracht daar kan uitgaan zelfs van één.

Wie ter wille van de politiek alle kerkelijke gevoeligheden wil ontzien, wordt daardoor welhaast tot stikens toe benauwd. Men dient moed te hebben, waar noodig, onversaafd op de kerkelijke vraagstukken in te gaan. Het is een strijd, niet over personen, maar over beginselen: een strijd, waarbij de toekomst van Nederland ten nauwste is betrokken. (Gedenkboek van de viering van het 50-jarig bestaan der V.U. te Amsterdam 1930, blz. 111 v.).

Reeds in 1898 wees Fabius in deze richting met zachte critiek. In „Voortvaren“ (ik gebruik den twee-